

USAID

ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фонд Східна Європа

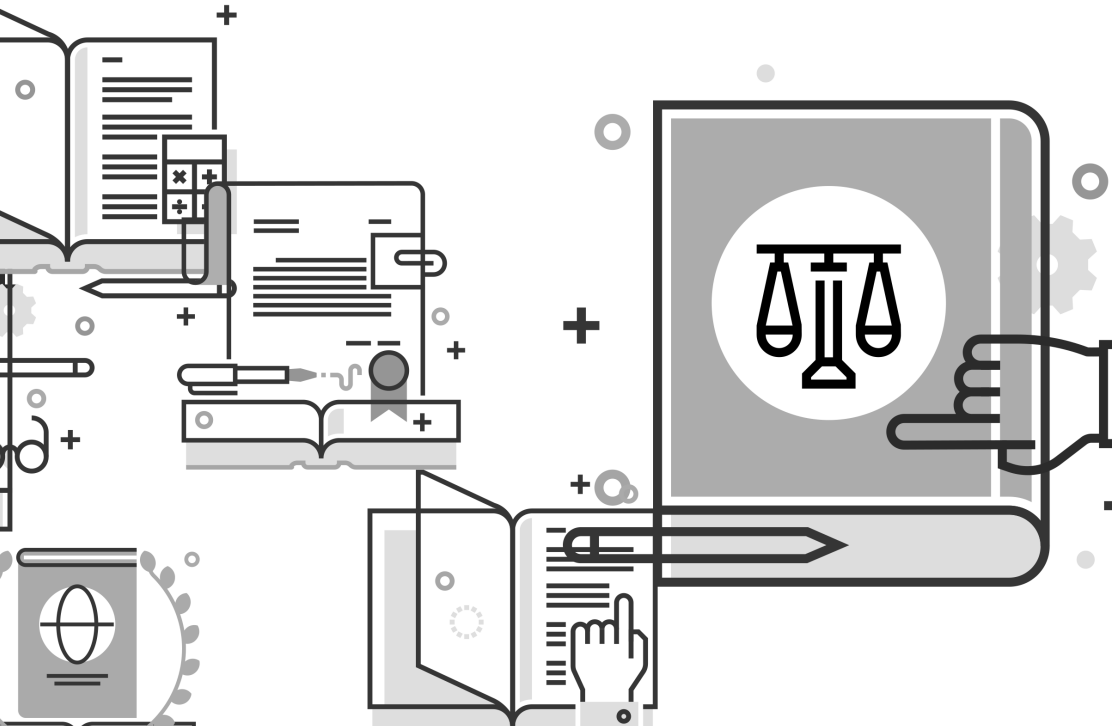

Верховна Рада України

Програма USAID РАДА: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ПІДЗВІТНІСТЬ, ДЕМОКРАТИЧНЕ ПАРЛАМЕНТСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки

Методичні рекомендації

Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки

Методичні рекомендації

Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Видання п'яте, виправлене та доповнене
Теплюк М.О., Гурківська А.І., Крижанівський В.П. – К.: [ФОП Москаленко О.М.], 2018 – 62 С.

З кінця 2013 року Фонд Східна Європа почав впроваджувати в Україні проект USAID (Агентство США з міжнародного розвитку) – Програму «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво». Головною метою Програми USAID РАДА є сприяння становленню підзвітного, відповідального і демократичного представницького органу – Парламенту України.

Це видання здійснене завдяки підтримці американського народу, що була надана через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програма РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво).

Думки і твердження, висловлені в публікації, можуть не співпадати з позицією USAID та уряду США.

Електронну версію цього видання розміщено на веб-сайті Програми «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» – www.radaprogram.org

© Програма «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», 2018 Правила оформлення проектів законів та основні вимоги

Серед великої кількості завдань, які стояли і стоять перед нами, є підготовка нових і нових тренінгів, експертних матеріалів, комунікаційних форматів з однією метою - покращення якості законодавчого процесу і зокрема стандартів підготовки законопроектів. В цьому аспекті ми б не хотіли перетворитися у альтернативу чи конкурента існуючим інститутам, які готують кадри і спеціалізуються на нормопроектванні, а фахово підкреслити потребу уніфікації стандартів якості підготовки проектів законів для їх розгляду у Верховній Раді України. Також гармонізації стандартів підготовки законопроектів між усіма суб'єктами законодавчої ініціативи, на чому робиться акцент в Дорожній карті внутрішньої реформи Верховної Ради України стосовно законодавчого процесу «від початку до кінця».

Ми дотримуємось кількох поглядів на законодавчий процес: нормативно-технічний (і власне цей посібник є реалізацією цього підходу) та політико (policy) – процесуальний (закон як інструмент публічної політики і надважлива частина процесу розробки, реалізації та оцінки державної політики). Перше та друге не є взаємноперечливими і є рівноважливими, бо визначають якість законодавства і якість публічної політики, а від так зміст та якість реформ.

Ми не схильні відділяти ці два підходи. Важливою є якість підготовки текстів законопроектів, які є квінтесенцією великої та кропіткої роботи міністерств, які мають працювати в режимі розробки політики і підготовки законопроектів та супровідних документів. Якщо ж з законодавчою пропозицією, ініціативою чи ідеєю приходить народний депутат України, то ще гостріше стоїть питання нормопроектувальної техніки та стандартів. З цією метою в багатьох парламентах працюють не лише дослідницькі служби, але й окремі законопроектні офіси.

Я дуже сподіваюся, що цей посібник буде закликком не лише до осмислення і дискусії щодо стандартів нормопроектування, але також дасть поштовх до дебатів про якість законів та пошук практичних інституційних рішень.

Великою цінністю посібника є те, що над його змістом працювали провідні експерти у сфері законодавчого процесу та нормопроектування, - Заступник Керівника Апарату - керівник Головного юридичного управління Михайло Олексійович Теплюк та народний депутат України першого скликання Володимир Петрович Крижанівський. Саме завдяки їх, та їх колосальному досвіду і натхненному програмному офісу Програми USAID РАДА, нам вдалося видати цю публікацію.

Цей посібник включає методичні рекомендації та зразки для написання проектів законів з метою покращення якості проектів нормативно-правових актів.

Ігор Когут
Директор Програми USAID РАДА

Зміст

Вступ	4
I. Загальні положення	5
II. Складання тексту законопроекту	7
2.1 Структура законопроекту	7
2.2 Мова та термінологія законопроекту	17
2.3 Викладення нормативних положень	21
2.4 Оформлення законопроектів про ратифікацію	23
III. Внесення змін до законів	24
IV. Підготовка переліку законодавчих актів про визнання їх такими, що втратили чинність	41
V. Вимоги до проектів постанов	47
VI. Супровідні матеріали, що подаються із законопроектами	51

Вступ

Законодавча діяльність Верховної Ради України у контексті еволюції законодавства України засвідчила існування проблеми якості законів. Поряд з іншими чинниками, що так чи інакше впливають на якість законів, ця проблема, зокрема, зумовлена також і недотриманням вимог законодавчої техніки у процесі законотворення.

Натомість саме законодавча техніка (рівень її розвитку) як невід'ємна частина законотворення значною мірою здатна забезпечити належну якість і ефективність усього законодавчого масиву, що, безумовно, має сприяти адекватному впливу законодавства на політичні, економічні та соціальні відносини в державі. Адже відповідний рівень законодавчої техніки, що є надійним гарантом удосконалення законодавства, правильного застосування та повної відповідності волі законодавця, сприяє утвердженню в державі принципу верховенства закону.

Водночас недооцінка правил законодавчої техніки або їх ігнорування чи спрощення може призвести до численних законодавчих та правозастосовчих помилок.

Законодавча техніка – це система усталених теоретико-прикладних правил, які вироблені на підставі багаторічної практики законотворчості. Ними окреслено засоби і методи розробки та написання проектів законів, що забезпечують точну й повну відповідність положень, які викладаються, їх змісту та призначенню, вичерпний обсяг правового регулювання, ясність і доступність правового матеріалу тощо.

Основними взаємозв'язаними складовими елементами законодавчої техніки є:

- методологія складання законопроекту;
- визначення структури закону, адекватної його змісту;
- правила і засоби викладення нормативних положень законопроекту;
- мова і термінологія законопроекту;
- правила внесення змін до закону.

Ці методичні рекомендації розроблено з метою уніфікації написання проектів законів і дотримання вимог законодавчої техніки при підготованні законопроектів про внесення змін до чинних законодавчих актів.

I. Загальні положення

Закон — це державний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів цих відносин.

Основним Законом України є Конституція України. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй.

Перш ніж розпочати підготовку проекту закону, слід врахувати критерії, що дозволяють виділити закон як особливу категорію нормативно-правових актів, а саме:

- питання, які передбачається вирішити в законі, як того вимагає стаття 92 Конституції України, до питань, що визначаються виключно законами України;
- відносини, що мають бути врегульовані, є стабільними та важливими для життя суспільства;
- чітко визначити необхідність прийняття закону та цілі, що мають бути досягнуті після його прийняття, а саме — можливі наслідки дії майбутнього закону: економічні, політичні, соціальні тощо.

Необхідно також вивчити міжнародні договори України, що стосуються теми законопроекту. При цьому варто враховувати вимоги статті 9 Конституції України, відповідно до якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З метою взаємного узгодження законопроекту із чинними законами та уникнення суперечностей слід проаналізувати все чинне законодавство, насамперед вимоги, що містяться в податкових, бюджетних законах тощо, а також визначити місце закону в загальній системі законодавства, галузі. Аналізувати чинне законодавство необхідно з урахуванням рішень Конституційного Суду України в справах щодо конституційності законів з питань, які належать до предмету правового регулювання майбутнього закону.

Під час розробки законопроектів варто також враховувати положення Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року №1629-IV та ратифікованої Верховною Радою України 16 вересня 2014 року

Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку, зважаючи на їхнє значення для реалізації проголошеного Україною курсу на європейську інтеграцію. У разі виявлення протиріч положень законопроекту з вимогами цих документів їх необхідно привести у відповідність із Угодою, крім тих випадків, що передбачені самою Угодою.

II. Складання тексту законопроекту

2.1 Структура законопроекту

Оформлення проектів законодавчих актів і супровідних документів повинно здійснюватися відповідно до:

- Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» № 1861-VI від 10.02.2010 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст. 133 із змінами);
- «Положення про порядок роботи у Верховній Раді України із проектами законів, постанов, інших актів Верховної Ради України», затвердженого Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 22 травня 2006 року № 428, із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням Голови ВР № 474 від 01.06.2010.

Перш ніж приступити до написання проекту закону, слід визначити предмет його регулювання. В загальному плані предмети регулювання законопроектів можуть бути віднесені до таких груп:

- багатосторонні міжнародні угоди;
- безпека і оборона;
- галузевий розвиток;
- гуманітарна політика;
- двосторонні міжнародні угоди;
- державне будівництво;
- економічна політика;
- інші (заяви, звернення ВРУ);
- організаційні питання;
- правова політика та правосуддя;
- соціальна політика;
- установчі повноваження.

Неправомірно включати до галузевого закону норми, які не є його предметом, або ті, що кодифіковані та розміщені в кодексах. Під кодексом розуміють внутрішньо цілісний складний (може мати структурний розподіл на книги, розділи, глави тощо) нормативно-правовий акт, який є результатом кодифікації і забезпечує правове регулювання певної сфери суспільних відносин, об'єднуючи норми певної галузі (підгалузі) права. Власне кодифікацією вважається засіб систематизації нормативних актів, який здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, то системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, зазвичай, на галузевому рівні.

Тому при бажанні послатися на норму того чи іншого закону (кодексу) застосовується відсилочна (бланкетна) норма до того чи іншого закону, в якій вказуються реквізити тієї норми, на котру робиться посилання.

До того ж відповідно до статті 92 Конституції України **питання встановлення юридичної відповідальності визначаються виключно законами.**

Приклад

- «Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім'ї:
Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону» (Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»);
- «Стаття 28. Відповідальність за порушення законодавства про поштовий зв'язок:
Порушення правил надання послуг поштового зв'язку, виготовлення з метою збуту чи збут свідомо підроблених поштових марок та кліше державних знаків маркувальних машин, псування засобів поштового зв'язку, крадіжка чи пошкодження поштових відправлень тягне за собою відповідальність відповідно до закону» (Закон України «Про поштовий зв'язок»).

Відсилочні норми можуть міститися всередині закону чи статті. Власне в статтях вони переважно розташовуються наприкінці статей. Номери статей, частин статей, пунктів, абзаців тощо, до яких дається відсилка, викладаються текстом або в дужках.

Якщо при відсиланні до статті дається її назва (таке буває в кодексах), **номер такої статті пишеться в дужках.**

Приклад

У статті 223 Кодексу України про адміністративні правопорушення:
«Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, здійсненням суб'єктом господарювання господарської діяльності без декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства у сфері пожежної безпеки, невиконанням приписів та постанов посадових осіб органів державного пожежного нагляду (статті 120, 175, 175-2, 188-8)»;

Тут дається посилання на статті Кодексу України про адміністративні правопорушення, в яких йдеться про положення щодо справ, підвідомчих зазначеному Центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку.

Нижче наведений приклад посилання на зміст та в дужках на номери конкретних частин певної статті цього ж таки Кримінального кодексу України.

Приклад

У статті 67 Кримінального кодексу України:
«2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28)».

Проте доволі часто відсилочні норми викладаються текстом, зокрема, «згідно із статтею 5 цього Закону» або «відповідно до частини першої цієї статті».

Приклад

У статті 16 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»:
«Затвердження оновленої містобудівної документації на місцевому рівні здійснюється згідно із статтями 17, 18 та 19 цього Закону»;

У статті 7 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»:
«10. Переможець конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України протягом строку, передбаченого пунктом 6 цієї статті, з урахуванням пропозицій Міжвідомчої комісії».

Структура законопроекту повинна забезпечувати послідовне логічне викладення нормативного матеріалу, його доступність для огляду та тим самим сприяти правильному його розумінню, а відтак, і застосуванню.

Закон, зазвичай складається з таких частин:

Деяко відмінну структуру мають кодекси. Вони, як і закони, складаються з розділів і глав. В найбільш широкому сенсі кодекс може складатися з книг, які в свою чергу можуть поділятися на розділи, підрозділи, глави та параграфи. Кодекс може складатися із загальної та особливої частин.

Кожен проект закону (кодексу) має назву, яка є складовою частиною офіційного тексту закону. В назві закону стисло (в кількох словах) викладається зміст закону. Для цього використовуються інформативні поняття, які дозволяють розпізнати предмет, що регулюється цим законом. Наприклад, закони України «Про житлово-комунальні послуги», «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори».

У разі якщо треба особливо наголосити на мотивах законодавця, історичному контексті чи інших обставинах, які слугують причиною прийняття закону та/або мають братися до уваги в подальшому правозастосуванні чи тлумаченні змісту закону для розуміння завдань, які ставить перед собою законодавець, та обраних ним у законі способів їх досягнення, на початку законопроекту розміщується преамбула. Вона не повинна повторювати зміст інших його структурних складових. Преамбула є невід'ємною частиною закону і підлягає врахуванню під час тлумачення, роз'яснення і застосування цього акта.

При цьому правові норми до преамбули не включаються.

Приклад

«Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України»; «Цей Закон визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції (далі – перевірка суддів) як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості».

Структура законопроекту:

1

На початку законопроекту розташовуються норми загального характеру, що встановлюють принципи правового регулювання і містять правила, які повинні враховуватися при застосуванні наступних нормативних вказівок.

2

Далі в законопроекті розміщуються норми, згруповані з окремих питань, що стосуються того або іншого аспекту правового регулювання.

3

Потім викладаються додаткові положення, які стосуються всіх або кількох питань, що належать до сфери регулювання цього закону. Мається на увазі, наприклад, відповідальність за порушення цього закону, розгляд спорів тощо.

4

Завершують законопроект прикінцеві та перехідні положення.

У прикінцевих положеннях законопроекту зазначається:

1. Термін набрання чинності законом. Якщо не передбачається встановлення такого терміну, то закон набере чинності через 10 днів із дня його офіційного оприлюднення. Закон може встановлювати будь-який строк набрання чинності, однак цей строк не може передувати дню його опублікування (стаття 94 Конституції України). Слід також зважати на вимогу частини третьої статті 27 Бюджетного кодексу України, що встановлює особливість введення в дію законів, які впливають на доходну чи видаткову частину Державного бюджету України. Там йдеться про те, що в разі, якщо Закон України або окреме його положення, що певним чином впливає на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) та приймається не пізніше 15 липня року, що передує плановому, то вони вводяться в дію не раніше початку відповідного планового бюджетного періоду. Коли таке прийняття відбувається після 15 липня року, що передує плановому, то цей Закон або його положення вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

2. Встановлення терміну, протягом якого Кабінет Міністрів України має забезпечити прийняття нових та приведення у відповідність із законом чинних підзаконних актів органів виконавчої влади.

Приклад

Наприклад, Закон України «Про внесення зміни до статті 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»:

«II. Прикінцеві положення

- Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2015 року.
- Встановити, що особи, яким раніше призначено пенсію в разі втрати годувальника відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, мають право на перерахунок пенсії з урахуванням положень цього Закону.
- Якщо внаслідок перерахунку за нормою цього Закону розмір пенсії або виплачуваної її частини зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі.
- Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом забезпечити проведення перерахунку раніше призначених пенсій відповідно до пункту 2 цього розділу».

3. З метою усунення колізій у законодавстві в частині восьмій статті 90 Регламенту Верховної Ради України **вимагається, щоб у прикінцевих положеннях законопроекту було визначено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни або які втрачають чинність.** Наприклад, у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розміщено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни у зв'язку з прийняттям нового Закону. Ця вимога не поширюється на законопроекти про внесення змін до законів або визнання законів такими, що втратили чинність.

У разі прийняття великого за обсягом закону або закону, який, ймовірно, часто перевидаватиметься, доцільно підготувати окремий законопроект про внесення змін до законодавчих актів у зв'язку з прийняттям нового закону, який вноситиметься на розгляд Верховної Ради України одночасно з основним законопроектом.

Насамперед це стосується кодексів. Зокрема, при ухваленні нової редакції Бюджетного кодексу України було прийнято окремий закон про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України.

Перехідні положення законопроекту застосовуються, в разі якщо потрібно врегулювати відносини, пов'язані з переходом від існуючого правового регулювання до бажаного, того, яке має запроваджуватися з прийняттям нового закону. При цьому перехідні положення повинні узгоджуватися з приписами прикінцевих положень, що стосуються особливостей набрання чинності законом чи окремими його нормами. Норми тимчасового та локального характеру, якщо вони присутні в законі, також включаються до перехідних положень законопроекту. Перехідні положення не можуть міститися в законопроектах про внесення змін до інших законів чи про визнання законів такими, що втратили чинність. У разі необхідності врегулювання питань, що мають вирішуватися у перехідних положеннях, відповідні зміни повинні вноситися до основного закону (законів).

Наприклад, у розділі XV «Перехідні положення» Конституції України містяться норми, що регулюють правовідносини інакше, ніж це передбачено Конституцією України, на час до прийняття законів «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру», з питань досудового слідства тощо.

Перехідні положення є також у новому Кримінальному кодексі України.

Структура законопроекту залежить від його обсягу і змісту. Великі законопроекти поділяються на розділи (глави). Кодекси, як вже говорилося до цього, можуть мати ще більш високу ступінь в ієрархії структурного поділу – книги. Нормативні положення загального характеру зазвичай об'єднуються в розділ, який іменується «Загальні положення». В Конституції України цей розділ має назву «Загальні засади». В окремі розділи об'єднуються нормативні положення, які стосуються одного правового інституту або питання. Вводити структурну одиницю «розділ», якщо в законопроекті немає глав, не варто.

Проте слушно зазначити, що в Основному Законі останньої настанови не дотримано. Книги, розділи та глави, зазвичай, нумеруються римськими цифрами.

Статті законів – це основні структурні елементи закону, що містять закінченні нормативні положення, предметно відокремлені та означені назвою. Нумерація розділів, глав і статей є наскрізною відповідно до порядкового номера, що не змінюється при внесенні змін до закону.

Статті закону поділяються на частини. Частина статті може складатися з одного або декількох речень та в сукупності має містити один логічно завершений аспект регулювання, що відноситься до предмета статті. З метою кращого структурування нормативного матеріалу, що передбачає варіантність або перелік, частина статті може включати в себе пункти і підпункти. Як виняток, частина статті може містити абзаци. Однак, не варто застосовувати абзаци після використання в частині пунктів, оскільки такий підхід може ускладнити у майбутньому посилання на правову норму, викладену в абзаци. Нумерація статей та їх частин здійснюється арабськими цифрами. При цьому частина статті не може вважатися пунктом статті. Кожна окрема частина статті – це завжди правова норма, а пункт – лише окремий елемент цієї норми. Пункти послідовно нумеруються арабськими цифрами або літерами українського алфавіту. Номера частин статей при посиланні записуються словами, а номери пунктів та самих статей даються на письмі арабськими цифрами

Негативний приклад

Закони України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» та «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Структура зазначених законів побудована за правилами написання інструкцій, що видаються міністерствами. Наведемо невеличкий витяг із тексту останнього закону:

«**Стаття 9.** Страхова сума

9.1. Страхова сума це грошова сума, у межах якої страховик зобов'язаний здійснити виплату страхового відшкодування відповідно до умов договору страхування.

9.2. Розмір страхової суми за шкodu, заподіяну майну потерпілих, становить 50 тисяч гривень на одного потерпілого.»

Застосована в названих законах система значно ускладнює, зокрема, подальше внесення змін до законів, сформованих за таким принципом.

Знов таки не можна не зазначити, що в Конституції України відсутні назви статей. Проте таку відмінність Осовного Закону можна пояснити особливою значимістю цього документу, можна навіть сказати урочистістю.

Недоліком ряду законів є наявність громіздких статей, перенасичених регулятивними приписами, що призводить не лише до ускладнень під час внесення до них наступних змін, але й, що головне, в процесі їх застосування.

Негативний приклад

Частина перша статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» містить 60 абзаців, а частина друга статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» – 56 абзаців.

Примітки до статей допускаються у виняткових випадках, якщо відповідне положення не можна викласти в тексті статті без порушення цілісності його змісту.

Законопроекти можуть мати додатки, які містять таблиці, графіки, тарифи тощо. Якщо законопроект має декілька додатків, то вони послідовно нумеруються арабськими цифрами.

У додатках розміщуються тільки ті положення закону, які неможливо викласти у стандартній формі статті законодавчого акта, проте вони мають бути врегульовані на рівні закону.

Законодавчий акт та всі його додатки без виключення мають однакову юридичну силу. Наприклад, у законах про Державний бюджет України для цього – навіть, наводиться спеціальне формулювання: «дodatки до цього Закону є його невід’ємною частиною».

2.2 Мова і термінологія законопроекту

Текст законопроекту має викладатися стисло, державною діловою мовою, за змогою, короткими фразами. Не варто застосовувати вислови з багатьма підрядними реченнями. Прикладом неоковирної побудови нормативного положення може слугувати така конструкція речення у проекті закону «Про електронні реєстри»:

Приклад

«Стаття 20. Створення реєстрової інформації

1. Інформація про об’єкт публічного електронного реєстру створюється шляхом документованої фіксації надавачем у встановлений законом спосіб за допомогою технічних та інших засобів (або без таких) юридично значущих фактів, волевиявлень, рішень, дій, подій, натурних, метричних, біологічних, юридичних та інших характеристик, властивостей та їх змін, які за цим Законом та законами, за якими створено відповідні публічні електронні реєстри, визнані об’єктами відповідних публічних електронних реєстрів, за результатом чого надавач складає та підписує власним електронним цифровим підписом відповідний електронний документ та надає його публічному реєстратору для здійснення відповідних реєстраційних дій.»

Звісно, таке речення гранично потребує розбиття на декілька окремих речень

Особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати їх змісту, що міститься в офіційній діловій мові, відповідній науковій термінології та чинному законодавстві, а також має бути однаковим у всьому тексті закону. Якщо термінологія закону не відповідає загальноновживаному її розумінню і обмежується лише певним законом, то у проекті дається відповідне застереження. Наприклад: «Для цілей цього Закону вживаються такі терміни і поняття» або «У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні».

Визначення термінів або як його ще називають – глосарій – варто розташовувати в початковій частині законопроекту в розділі, в якому йдеться про загальні положення закону. Якщо певні специфічні терміни, що вживаються в проекті закону і зміст яких визначено в іншому, вже чинному законі, то їх визначення можна робити відсиланням до того, вже діючого закону.

Приклад

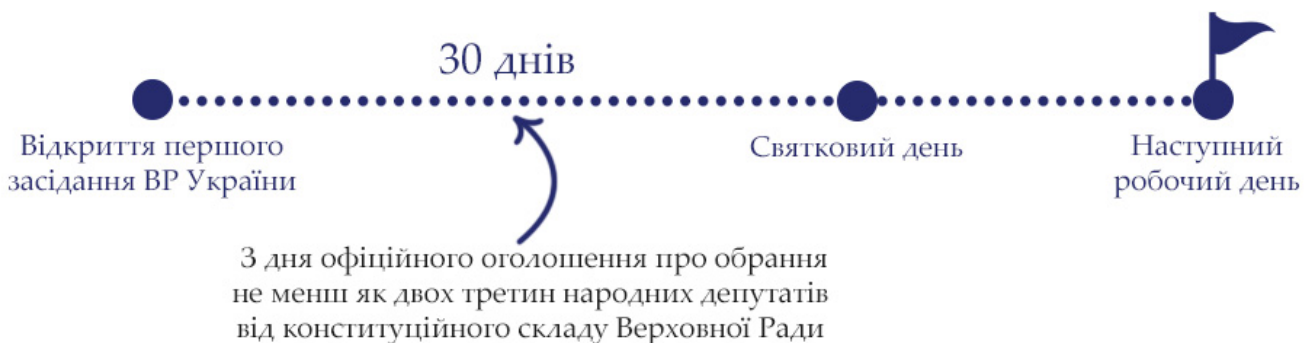
1. «Терміни «персональні дані», «обробка персональних даних» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про захист персональних даних».
2. Терміни «інформаційна система», «інформаційно-телекомунікаційна система» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

Корисно також при визначенні термінів сповістити, яким чином будуть визначатися в законі порядок обчислення різних строків початку дії якихось положень закону, протяжності їх у часі, припинення їхньої дії тощо. Так, в чинній на сьогодні редакції Регламенту Верховної Ради такого нормативного роз'яснення немає. В одній з редакцій цього документу була навіть окрема стаття, в якій давалася правова настанова обчислення строків, але вона торкалася певного окремого положення Регламенту.

Приклад

«Стаття 62. Обчислення строків, пов'язаних з формуванням коаліції
Встановлений у частині сьомій статті 83 Конституції України та частині другій статті 61 цього Регламенту місячний строк формування коаліції обчислюється у календарних днях. Цей строк починається з дня відкриття першого пленарного засідання новообраної Верховної Ради або з іншого дня чергової чи позачергової сесії Верховної Ради, з якого відповідно до цього Регламенту діяльність коаліції визнається припиненою і закінчується о 24-й годині тридцятого календарного дня».

Як бачимо, така схема обчислення строків може застосуватися лише до цього, конкретного випадку. В переважній більшості, коли останній день строку дії якоїсь норми припадає на святковий чи вихідний день, вважається, що днем закінчення її дії є наступний за цим робочий день. Слід чекати, що з прийняттям закону про нормативно-правові акти, саме там буде унормовано загальний підхід до цього питання.

У разі посилань у тексті закону на статті, частини статей, пункти, абзаци тощо слід пам'ятати, що номери статей, пунктів пишуться цифрами, а частин статей, абзацив – словами.

Власні назви органів державної влади варто зазначати у законопроекті лише в тому випадку, якщо ця назва передбачена Конституцією України. Наприклад: *Конституційний Суд України, Міністерство юстиції України, Рада національної безпеки і оборони України* тощо.

При цьому треба враховувати, що Конституція України:

1. Визначає порядок утворення чи формування окремих органів державної влади, в тому числі шляхом видання підзаконних актів, тому зазначення у законі власної назви такого органу на момент прийняття закону матиме наслідком необхідність внесення до нього змін у разі зміни його назви

підзаконним актом. Так, наприклад, згідно із статтею 116 Конституції України Кабінет Міністрів України утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Оскільки цей процес є динамічним, доцільно давати в законі не власну назву такого органу виконавчої влади, а родовий термін – «центральный орган виконавчої влади»;

2. Містить у низці своїх приписів родові назви органів державної влади. Наприклад: «суди загальної юрисдикції», «спеціалізовані суди», «місцеві державні адміністрації», «центральні органи виконавчої влади», «органи місцевого самоврядування» (коли йдеться про місцеві представницькі органи та їх виконавчі органи), «сільські, селищні, міські, районні, районні у містах, обласні ради» (коли йдеться лише про місцеві представницькі органи). Тому для уникнення двозначності правової норми важливо використовувати термінологію Конституції України у точно визначеному нею сенсі.

Якщо у тексті законопроекту треба зазначити власну назву організації, слід вживати її повну офіційну назву, що існує на час прийняття закону. При цьому застосування аббревіатури може бути доцільним, у разі якщо власна назва є довгою та/або неодноразово вживається у тексті законопроекту. У цьому випадку, а також у разі якщо в законі передбачено використання громіздкої юридичної конструкції, яка вживатиметься по всьому тексту закону, на початку закону дається повна назва (повний термін), а в дужках зазначається, що далі по тексті вживатиметься коротка назва (короткий термін). Наприклад: *«Організація і порядок проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (далі місцеві вибори) регулюються Конституцією України, цим та іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства».*

Це ж, зокрема стосується і назв комітетів та комісій Верховної Ради. Тому в Регламенті Верховної Ради там, де мова йде про висновок певного комітету щодо відповідності оформлення та реєстрації законопроекту вимогам парламентського Регламенту та інших нормативно-правових актів, вказується не чинна назва цього комітету восьмого скликання – *Комітет з питань Регламенту та організації роботи Верховної Ради України* (які, звісно, можуть мінятися і таки в непоодиноких випадках міняються), а його родова назва – *комітет, до предметів якого належить питання регламенту.*

Якщо в проекті є посилання на інший закон, то зазначатися повинна повна назва цього закону.

2.3. Викладення нормативних положень

Нормативні положення закону не повинні містити зайвої деталізації. Потрібно завжди пам'ятати, що закон регулює суспільні відносини, а не вирішує конкретне питання для конкретної фізичної чи юридичної особи.

Мова викладення нормативного матеріалу має бути чітка та однозначна. Зазвичай одне речення повинно містити одну правову норму. За необхідності для завершеного і послідовного викладення нормативного матеріалу одне речення може містити декілька правових норм. У цьому випадку слід переконатися у відсутності в такій нормі неоднозначності змісту.

Для кращого викладення змісту закону можна скористатися способом структурування тексту за допомогою переліку чи варіантності (з використанням пунктів та підпунктів).

Одне речення = Одна норма

Для полегшення застосування норм і виключення різного тлумачення їхнього змісту кожне нормативне положення має бути чітко викладено та сформульовано таким чином, щоб не виникало сумніву щодо строку його дії в часі. Якщо закон або його окремі норми не обмежені в дії часом, то ніяких застережень щодо цього давати не слід. У разі якщо закон або його окремі норми приймаються з обмеженим строком дії, то про це треба обов'язково зазначити в законі, нормі. Якщо дія закону обмежена в часі, необхідно визначити, яка редакція закону буде чинною (у разі коли таким законом вносяться зміни до інших законодавчих актів і їхня дія обмежена в часі).

Приклад

Закон України «Про першочергові заходи щодо внесення змін до деяких законів України у зв'язку з організацією та проведенням фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні»:

«II. Прикінцеві положення

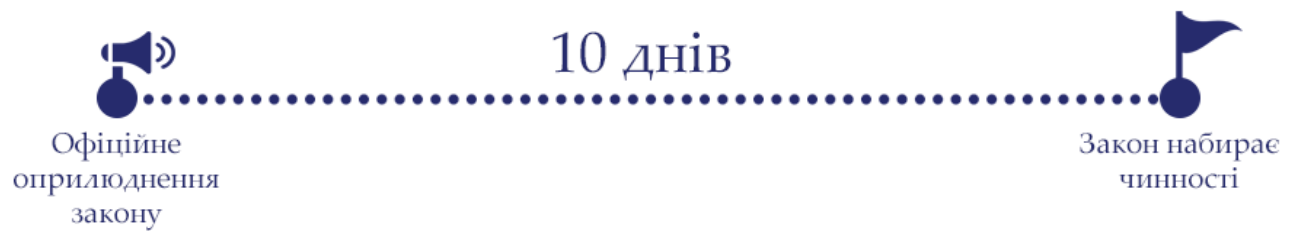
1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і діє до 1 вересня 2012 року».

Негативний приклад

Закон України «Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997 - 1998 роках».

Незважаючи на таку назву, в тексті Закону не дано застережень щодо його дії в часі.

Визначаючи норми щодо набрання чинності законом, необхідно зважати на положення статті 94 Конституції України: «Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування».

Положення про набрання чинності законом мають бути чіткими для правозастосування.

Положення про набрання чинності законом мають бути чіткими для правозастосування. При цьому слід чітко визначити, в разі необхідності, яка структурна одиниця закону повинна набирати чинності в інший термін. Однак не може набрання чинності окремою структурною одиницею закону відбутися раніше, ніж законом у цілому.

Якщо законопроект містить норми щодо правового врегулювання окремих механізмів підзаконними актами або ж Кабінет Міністрів України для впровадження закону має здійснити відповідні організаційні чи інші підготовчі заходи, прикінцеві положення проекту повинні поєднувати положення щодо набрання законом чинності та відтермінування строку введення його (чи окремих його частин) в дію.

Це дасть змогу Уряду в умовах існування чинного закону здійснити всі необхідні впроваджувальні процедури (синхронізувавши при цьому момент набрання чинності прийнятих на його виконання підзаконних актів з моментом введення в дію закону). Таким чином, з моменту введення закону в дію його застосування стане можливим у повному обсязі.

Формулювання «цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування» є найбільш оптимальним для законів, що не потребують здійснення, зокрема підготовчих заходів, та/або які не містять винятків щодо набрання чинності їх окремими частинами

2.4 Оформлення законопроектів про ратифікацію

Законопроекти про ратифікацію міжнародних договорів, що не містять нормативних приписів, оформляються таким чином.

Приклад

Закон України «Про ратифікацію Конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів»:

«Верховна Рада України постановляє :

Ратифікувати Конвенцію про запровадження системи реєстрації заповітів, вчинену 16 травня 1972 року в м. Базелі, яка набирає чинності для України через три місяці від дати передачі на зберігання Україною її ратифікаційної грамоти (додається), із такою заявою до статті 3 Конвенції:

«Згідно з пунктом 1 статті 3 Конвенції національним органом для виконання в Україні функцій, передбачених цією Конвенцією, є Міністерство юстиції України».

Якщо законопроект про ратифікацію міжнародного договору має застереження, то його оформляють за загальними правилами без найменування статей.

Приклад

Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про транскордонне телебачення»:

«Верховна Рада України постановляє:

Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, вчинену 5 травня 1989 року у м. Страсбурзі, зі змінами, внесеними Протоколом про внесення змін до Європейської конвенції про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 року, ратифікувати (додається), з такими заявою та застереженням:

до статті 19:

«органом, на який покладаються повноваження згідно зі статтею 19 Конвенції, є Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення»;

до статті 32:

«Україна відповідно до пункту 1 статті 32 Конвенції залишає за собою право обмежувати на своїй території ретрансляцію програм, що містять рекламу алкогольних напоїв, у частині, що не відповідає національному законодавству».

III. Внесення змін до законів

Значну, якщо не переважну, кількість законів, що приймаються Верховною Радою України, становлять закони про внесення змін до чинних законодавчих актів. Основна мета їх прийняття - необхідність змін окремих норм закону без зміни його в цілому або усунення колізій у законодавстві в зв'язку з прийняттям нового закону, якщо це не було зроблено під час прийняття основного закону.

Підготовка законопроектів про внесення змін до законів містить деякі особливості, що зумовлено національною системою законодавства, оскільки необхідно враховувати при цьому можливе подальше внесення змін до них. Зокрема, ними є такі:

1. Законопроекти про внесення змін до законодавчих актів, а також ті, що містять перелік законодавчих актів, які визнаються такими, що втратили чинність, мають специфічну структуру:

Назва законопроекту, яким вносяться зміни до декількох статей закону або до декількох законів, має бути конкретизована.

Приклад

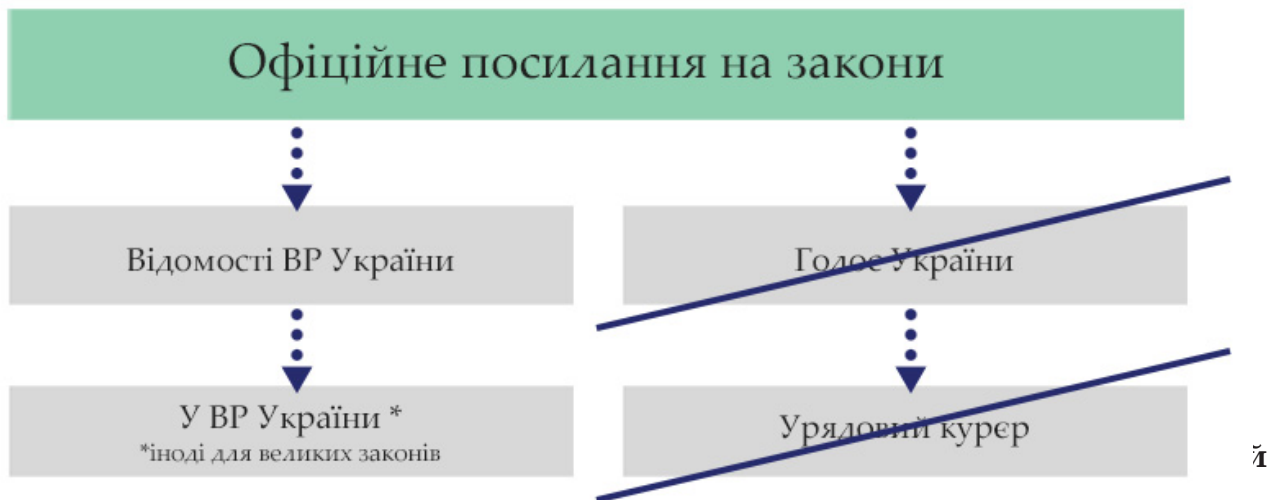
- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» щодо провадження господарської діяльності на підставі подання декларації»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного банку України»

У разі якщо вносяться зміни до однієї статті, в такій конкретизації немає необхідності.

За відсутності необхідності суттєвого оновлення закону, коли внесення до нього змін відповідатиме або ж перевищуватиме за обсягом чинну редакцію закону, або ж зміни істотно впливатимуть на його зміст, доцільно прийняти новий закон, визнавши існуючий закон таким, що втратив чинність.

Наразі досить часто замість прийняття нового закону пропонується викласти відповідний закон у новій редакції. Така практика є невиправданою, оскільки неодноразове викладення закону в новій редакції робить систему законодавства занадто громіздкою та ускладнює подальше внесення змін. Лише у виключних випадках, коли до закону вноситься багато змін технічного характеру без зміни концепції закону, варто рекомендувати вносити закон у новій редакції.

2. У законі, до якого вносяться зміни, обов'язково має бути зазначено джерело опублікування – Відомості Верховної Ради України, а також джерело опублікування наступних змін, які вносилися до закону. Якщо закон ще не опубліковано у Відомостях Верховної Ради України, то слід навести його номер і дату прийняття.

Наприклад, *Митний тариф України*, який є значний за обсягом, опублікований лише в Офіційному віснику України, у Відомостях Верховної Ради України розміщений Закон про його затвердження.

Тому при внесенні змін до тексту Митного тарифу України слід посилатися на джерело опублікування – Відомості Верховної Ради України, де опублікований Закон про затвердження, та Офіційний вісник України, в якому опублікований додаток до Закону – текст Митного тарифу України.

Приклад

«Верховна Рада України постановляє:

I. Внести до Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про Митний тариф України» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 24, ст. 125; Офіційний вісник України, 2001 р., № 18, ст. 781 із наступними змінами), такі зміни...»

При викладенні закону в новій редакції або в разі його доповнення новим розділом, главою або статтею наводиться джерело опублікування всіх змін, що вносилися до закону. В інших випадках слід брати джерело опублікування тільки тих змін, що стосуються статей, частин, пунктів, підпунктів тощо, до яких вносяться зміни. Якщо закон, до якого вносяться зміни, великий за обсягом і до нього перед цим вже було внесено багато змін, то в тексті законопроекту бажано вказувати посилання на те, де розміщені всі тексти цих попередніх змін до закону. Наприклад, в доопрацьованому проекті закону № 5522, поданому групою народних депутатів 09.02.2017, після назви закону йде такий текст:

Приклад

«Верховна Рада України постановляє:

Внести до Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р.,

- № 16-17, ст. 134;
- № 21, ст.223; 2011 р.,
- № 10, ст. 64; 2012 р.,
- № 9, ст. 63; 2013 р.,
- № 14, ст. 89; № 21, ст.208; № 49, ст. 687; 2014 р.,
- № 12, ст. 178; № 22, ст. 811; № 17, ст. 593; № 26, ст. 902; 2015 р.,
- № 18, № 19-20, ст. 132), такі зміни: ...».

Якщо зміни вносяться до закону, викладеного в новій редакції, то вони вносяться до оновленого тексту цього закону з посиланням на джерело його опублікування. На всі попередні редакції оновленого закону посилання не робиться.

Викладення структурної одиниці законодавчого акта в новій редакції не є підставою для визнання всіх проміжних редакцій зазначеної структурної одиниці такими, що втратили силу.

У разі виникнення розбіжностей між оригіналом та опублікованим текстом закону треба користуватися текстом, що міститься в офіційному джерелі публікації, на яке робиться посилання. В першу чергу такими є Відомості Верховної Ради України.

3. Якщо необхідно зазначити термін набрання чинності законом (а в необхідних випадках – введення його в дію), то він має складатися з двох розділів або пунктів. Перший – внесення змін до відповідного закону, другий – термін набрання чинності (введення в дію) законом, що приймається, та доручення, що зумовлені його прийняттям.

Приклад

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про жертви нацистських переслідувань» щодо віку неповнолітніх в'язнів та розміру підвищення пенсії»:

«Верховна Рада України постановляє:

I. Внести до Закону України «Про жертви нацистських переслідувань» (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 24, ст. 182; 2005 р., № 5, ст. 120; 2008 р. №№ 5-8, ст. 78) такі зміни:

II. Прикінцеві положення

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом»;

Тут передбачено окремий другий розділ Закону – «Прикінцеві положення» - в зв'язку з тим, що він складається з двох пунктів. В першому встановлено термін набрання чинності законом, а в другому надаються доручення щодо розробки додаткових нормативно-правових актів, що зумовлені його прийняттям.

Приклад

Закон України «Про внесення зміни до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»:

«Верховна Рада України постановляє:

Внести до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 16, ст. 255) такі зміни: ...

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»;

В даному випадку не передбачається доручення на розробку якихось додаткових нормативно-правових актів. Тому закон складається з двох пунктів, а не розділів. В першому з них викладено власне змістовні зміни до первісного Закону, а в другому – порядок набрання чинності законом.

Приклад

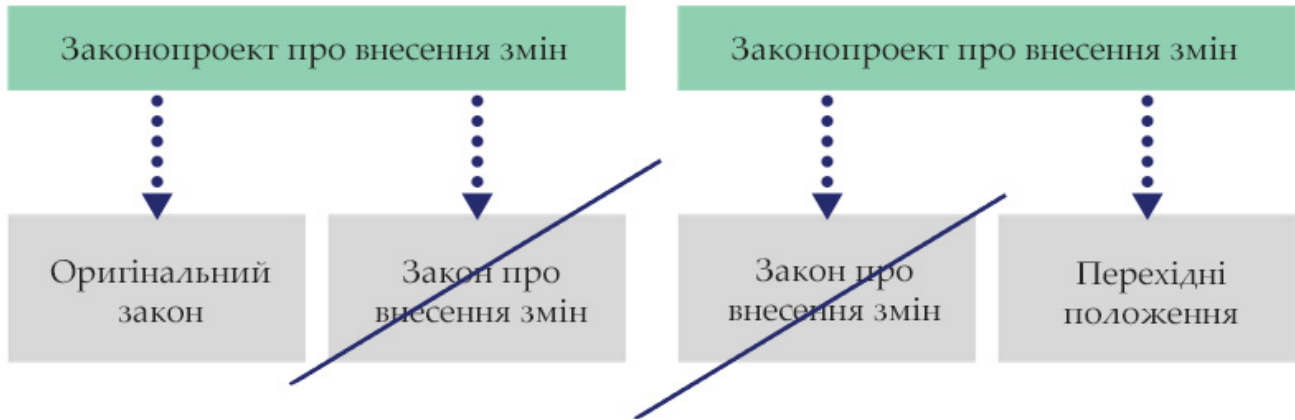
Закон України «Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного банку України»:

«Верховна Рада України постановляє:

- Внести зміни до таких законодавчих актів України
- Прикінцеві положення
- Цей Закон набирає чинності через 90 днів з дня його опублікування, крім підпунктів 3 і 4 пункту 1, підпункту 2 пункту 3 розділу I цього Закону, які набирають чинності з 1 січня 2012 року.
- Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом».

Різниця з першим прикладом в тому, що тут зміни вносяться до декількох первинних законів і тому Законом передбачається не одномоментне набрання Законом чинності, а двома датами.

4. Зміни вносяться до оригінального закону, а не до закону про внесення змін до цього закону чи про визнання закону таким, що втратив чинність.

В поодиноких випадках все ж таки потребується внести зміни до закону про внесення змін. Проте в такому разі зміни можуть вноситися **тільки до другого його розділу**, що стосується набрання ним чинності (введення в дію), якщо треба змінити термін або інше положення, що стосується порядку набрання чинності законом (введення його в дію).

У разі необхідності викладення перехідних положень, яких потребуватиме фактичне набрання чинності законом про внесення змін, такі правові норми слід вносити до основного закону (доповнювати основний закон перехідними положеннями або ж, якщо перехідні положення є в основному законі, доповнювати чи змінювати їх).

Приклад

Закон України «Про внесення зміни до пункту 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів»:

«Верховна Рада України постановляє:

- Пункт 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів» (Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 47–48, ст. 719) доповнити словами «крім пункту 1 розділу I цього Закону, який набирає чинності з 1 січня 2012 року».
- Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування».

Тут необхідність внесення змін до Закону про внесення змін до основного Закону викликана потребою виокремити термін набрання чинності лише якимось одним пунктом Прикінцевих положень до Закону про внесення змін.

Приклад

Закон України «Про внесення зміни до Земельного кодексу України» «З метою забезпечення реалізації прав громадян на земельні ділянки та недопущення їх незаконного відчуження Верховна Рада України постановляє:

- Доповнити пункт 15 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України абзацом такого змісту: «Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), встановленої абзацом першим цього пункту, в частині відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв), а так само в частині передачі прав на відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення)».
- Прикінцеві положення
- Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
- Кабінету Міністрів України, Генеральній прокуратурі України забезпечити організацію проведення перевірок щодо правомірності посвідчення угод (довіреностей) у частині відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також у частині передачі прав на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє, передбачених пунктом 15 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, та вжити відповідних заходів реагування».

В наведеному прикладі необхідність внесення змін до одного з пунктів Перехідних положень основного Закону викликала появу в Законі про внесення цієї зміни розділу Прикінцеві положення. Цей розділ в свою чергу складається з двох пунктів, в першому з яких встановлюється власне термін набрання чинності вищезазначеною зміною в основному законі.

5. Зміни можуть вноситися до одного або декількох актів, якщо йдеться про необхідність оновлення пов'язаних питань, врегульованих більш ніж одним нормативним актом. При цьому юридична сила акта, яким вносяться зміни, має бути рівною юридичній силі акта, до якого вносяться зміни. Це означає, що зміни до кодексів та законів можуть вноситися лише законом. Зміни до постанов Верховної Ради України вносяться постановами. Однак іноді допускається внесення змін до постанов Верховної Ради України законом за наявності таких обов'язкових умов:

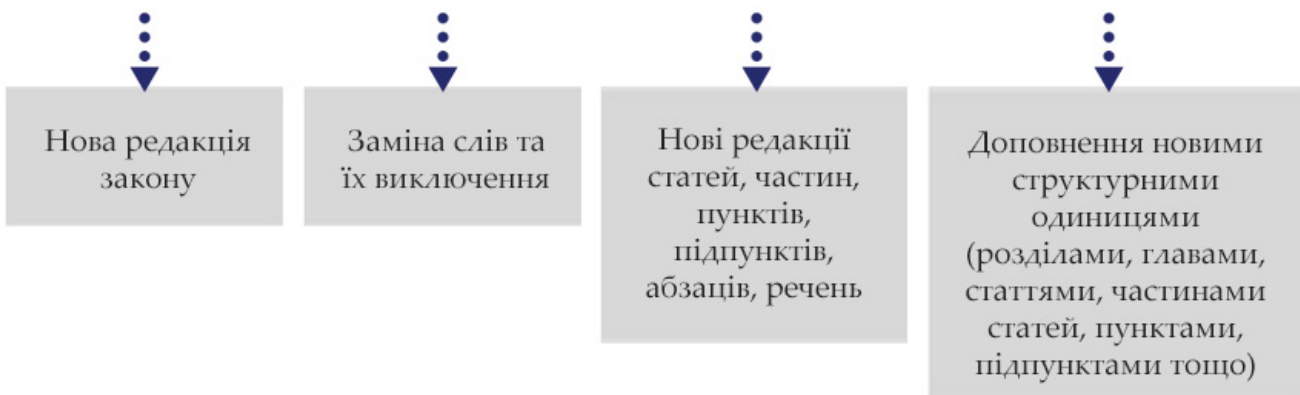
- здійснюється системний перегляд законодавства у зв'язку із запровадженням нового правового регулювання суспільних відносин;
- зміни у постанові стосуються до положень, які містять норми права.

Слід також мати на увазі, що в правовому полі України наразі існує декілька кодексів, в яких ставиться вимога, щоби зміни положень цих кодексів здійснювалися виключно законами про внесення змін до них (пункт 9 розділу XXI Митного кодексу України, стаття 2 Податкового кодексу України, стаття 4 Бюджетного кодексу України).

Наприклад, в *Бюджетному кодексі України* це виглядає таким чином:

«5. Зміни до цього Кодексу можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Бюджетного кодексу України». Варто також зазначити, що таку норму було застосовано не одразу, а лише через деякий час після прийняття цього кодексу *Законом № 5428-VI від 16.10.2012*.

6. До закону можуть вноситися такі зміни:

Приклад

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»:

«Верховна Рада України постановляє:

- Внести зміни до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 30, ст. 258 із наступними змінами), виклавши його в такій редакції».

Пропонується нова редакція основного закону

Приклад

«Статтю 2 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 4, ст. 53) викласти в такій редакції:

«Стаття 2. Затвердити загальну чисельність Служби безпеки України у кількості 22500 осіб, у тому числі до 27200 військовослужбовців».

Пропонується нова редакція окремої статті основного закону

Приклад

«Текст статті 219 Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 40-42, ст. 492) викласти в такій редакції:

- «1. Суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені у судовому рішенні описки чи арифметичні помилки.
- Заява про виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні розглядається протягом десяти днів з дня її надходження.
  - Питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні, про що постановляється ухвала.
  - Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень»

Пропонується нова редакція статті через зміну тексту цієї статті основного закону

Приклад

«Частина другу статті 20 Закону України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 10, ст. 102) викласти в такій редакції:
«Право оренди земельної ділянки виникає з дня державної реєстрації цього права відповідно до закону, що регулює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»

Пропонується нова редакція певної частини статті основного закону

Приклад

«Частина першу статті 25 Закону України «Про відпустки» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 2, ст. 4; 2000 р., № 51 – 52, ст. 449; 2005 р., № 9, ст. 178, № 26, ст. 353) доповнити пунктом 31 такого змісту:
«31) матері або іншій особі, зазначеній у частині третій статті 18 цього Закону, для догляду за дитиною віком до 14 років на період оголошення карантину на відповідній території»

Пропонується нова редакція частини статті основного закону через його доповнення новим пунктом

Приклад

«Перше речення частини третьої статті 41 Господарського кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 6, ст. 56) викласти в такій редакції:
«Проведення судової експертизи доручається державним спеціалізованим установам чи безпосередньо особам, які відповідають вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу»

Пропонується нова редакція окремого речення певної частини статті основного закону

Приклад

«Частина другу статті 89 Сімейного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 21–22, ст. 135) після слів «нотаріальної контори» доповнити словами або приватного нотаріуса»

Пропонується нова редакція певної частини статті основного закону через доповнення новими словами

Приклад

«У пункті 1 розділу XI «Прикінцеві положення» Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 50, ст. 533) цифри «2010» замінити цифрами «2015»

Пропонується нова редакція певного пункту одного з розділів Прикінцевих положень основного закону через заміну однієї групи цифр іншою групою цифр

Приклад

«У частині першій статті 231 Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 9, ст. 93, № 31, ст. 1059) слово «фінансових» виключити»

Пропонується нова редакція певної частини статті основного закону через виключення одного із слів тексту

Приклад

«Частину четверту статті 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 29, ст. 139; 2009 р., № 19, ст. 257) доповнити реченням такого змісту: «Дія цієї частини не поширюється на об'єкти житлового фонду державних підприємств магістрального трубопровідного транспорту».

Пропонується нова редакція певної частини однієї з статей основного закону шляхом доповнення її новим реченням

У разі внесення змін до статті, яка має декілька частин, пунктів, абзаців, слід обов'язково зазначати місце розташування цих змін.

Приклад

Статтю 151 Кримінально-виконавчого кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 3 – 4, ст. 21) доповнити частиною сьомою такого змісту:

«7. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання».

При доповненні статті основного закону новою частиною, зокрема вказується порядковий номер цієї частини.

Приклад

«Статтю 4 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 2–3, ст. 36; 2007 р., № 27, ст. 366; 2013 р., № 41, ст. 549) після абзацу п'ятого доповнити новим абзацом такого змісту:

«військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції, ... за умови, якщо такими особами не вчинено кримінальних правопорушень, в частині забезпечення їх виробами медичного призначення, технічними та іншими засобами реабілітації, послугами медичної реабілітації, санаторно-курортним оздоровленням на підставі висновків лікарсько-консультативних комісій лікувально-профілактичних закладів чи рішень військово-лікарських комісій незалежно від встановлення їм інвалідності».

У зв'язку з цим абзац шостий вважати абзацом сьомим»

При вставленні серед абзаців певної частини основного закону тексту нового абзацу здійснюється перенумерація абзаців цієї частини, що розташовані за вставленим.

Приклад

«Частини другу – п'яту статті 382 Господарського кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 18 – 22, ст. 144) замінити однією частиною такого змісту:

«2. Форма і порядок укладення зовнішньоекономічного договору (контракту), права та обов'язки його сторін регулюються Законом України «Про міжнародне приватне право» та іншими законами». У зв'язку з цим частини шосту та сьому вважати відповідно частинами третьою та четвертою»

При заміні ряду послідовних абзаців певної статті основного закону однією новою частиною здійснюється перенумерація частин, що йдуть за вставленою.

Приклад

«Пункт 17 статті 101 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 15, ст. 190; 2006 р., № 51, ст. 519; 2007 р., № 33, ст. 442; 2010 р., № 9, ст. 151; 2013 р., № 14, ст. 89; 2014 р., № 11, ст. 132; із змінами, внесеними Законом України від 20 травня 2014 року № 1275–VII) замінити трьома новими пунктами такого змісту:

«17. В особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію надання військовослужбовцям щорічних основних відпусток здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу.

В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів.

«Пункт 17 статті 101 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 15, ст. 190; 2006 р., № 51, ст. 519; 2007 р., № 33, ст. 442; 2010 р., № 9, ст. 151; 2013 р., № 14, ст. 89; 2014 р., № 11, ст. 132; із змінами, внесеними Законом України від 20 травня 2014 року № 1275–VII) замінити трьома новими пунктами такого змісту:

«17. В особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію надання військовослужбовцям щорічних основних відпусток здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу.

В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів.

При заміні останнього пункту певної статті основного закону декількома новими пунктами здійснюється одночасно відповідна нумерація цих нових пунктів.

Доповнення норми чи речення словами здійснюється за такими ж правилами. Наприклад, така настанова у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого вдосконалення порядку ліцензування господарської діяльності» перше речення частини четвертої після слова «ліцензування» доповнити словами «протягом п'яти робочих днів з дня закінчення перевірки».

Якщо зміни і доповнення вносяться до декількох законів, вони розміщуються в хронологічному порядку, а саме за датою їх прийняття. Причому, якщо в переліку актів, до яких вносяться зміни, є кодекси, вони розташовуються на початку проекту.

У разі доповнення закону новим розділом, главою чи статтею нумерація відповідних структурних одиниць цього закону не змінюється.

Приклад

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону»:

«Доповнити розділом VIII¹ такого змісту:

«Розділ VIII¹

Процедура електронного реверсного аукціону

Стаття 39¹. Загальні положення та умови застосування процедури електронного реверсивного аукціону»

Пропонується доповнити основний закон, де мається розділ VIII «Процедура закупівлі в одного учасника», розділом VIII¹ «Процедура електронного реверсного аукціону».

Приклад

Закон України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України»: «Доповнити розділ IV Кодексу главами 20¹, 20² такого змісту: «ГЛАВА 20 ПРИЙОМНА СІМ'Я...»

Пропонується доповнити основний закон, де вже є глава 20 – «Патронат над дітьми», главами 20¹ - «Прийомна сім'я» та 20² – «Дитячий будинок сімейного типу».

2) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» «Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) доповнити статтею 212² такого змісту».

Пропонується в зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» доповнити Кримінальний кодекс України, де вже є стаття 212¹ «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», новою статтею 212² (змiна не була підтримана парламентом).

У разі необхідності зміни термінології або назви органів у всьому тексті закону, їх слід об'єднати та розташувати в кінці законопроекту.

Наприклад: «У тексті Закону слова «угода» в усіх відмінках і числах замінити словом «договір» у відповідному відмінку і числі»; «У тексті Закону слова «фонд сприяння зайнятості», «державний фонд сприяння зайнятості», «державний фонд сприяння зайнятості населення» у всіх відмінках замінити словами «Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття» у відповідному відмінку».

Крім того, **варто пам'ятати, що при написанні законопроектів необхідно дотримуватися правил орфографії та граматики.** Тому під час внесення змін до законів треба враховувати розділові знаки як ті, що є в тексті закону, так і ті, що мають бути поставлені в зв'язку зі зміною тексту відповідно до встановлених вимог української ділової мови.

Наприклад, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» пункт 51 частини першої статті 26 було доповнено словами «а також щодо придбання об'єктів державної власності». У цьому випадку перед сполучником «а» слід було б поставити кому або внести зміну таким чином, щоб зберегти розділовий знак, що є в тексті (підібрати більше слів для зміни, дати нову редакцію підпункту тощо).

Другий приклад:

при внесенні змін до частини другої статті 21 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» друге речення після слів «померлого громадянина» доповнено словами «смерть якого, пов'язана з Чорнобильською катастрофою». При цьому не враховано, що перед словом «смерть» та після слова «катастрофою» мають стояти коми.

Ігнорування правил пунктуації може призвести до перекручування змісту тексту закону під час внесення до нього змін, а відтак, – до помилок у процесі застосування закону.

IV. Підготовка переліку законодавчих актів про визнання їх такими, що втратили чинність

Перелік законодавчих актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, повинен бути юридично обґрунтованим і вичерпним.

Підготовка проекту закону здійснюється після вивчення й аналізу законодавства, що стосується теми такого закону. При цьому слід працювати із законами, які підтримуються в контрольному стані, та перевіряти всі відмітки, що зроблені на актах. Підтримання актів законодавства України у контрольному стані передбачає внесення до тексту акта змін і доповнень на підставі актів законодавства, якими ці зміни вносяться. Цьому слугують контрольні примірники актів законодавства, в яких проставляються відмітки про всі зміни, доповнення, зупинення дії, поширення, продовження або збереження дії та про визнання акта (статті, пункту) таким, що втратив чинність, та зазначається інформація про вид, номер і дату прийняття, офіційне джерело опублікування акта, яким внесені зміни.

До переліку законодавчих актів, які потребують визнання їх такими, що втратили чинність, слід включати не тільки законодавчі акти, які діяли до прийняття нового законодавчого акта, але також і ті законодавчі акти із зазначеного питання, що раніше фактично втратили чинність або були поглинуті наступними законодавчими актами, але раніше не були визнані такими, що втратили чинність в установленому порядку.

Як самостійні позиції до переліку включаються всі законодавчі акти, що суперечать новому прийнятому закону, та акти, які стосуються його теми, що фактично втратили значення.

Не слід скасовувати акти в загальній формі (тобто без їх перерахування), оскільки це ускладнить застосування такого закону на практиці.

Як негативний приклад, можна навести Закон України «Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів», яким передбачено скасування пільг щодо сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів при ввезенні на територію

України підакцизних товарів. Проте переліку законодавчих актів, які втрачають чинність у зв'язку із цією нормою Закону, не визначено.

Такий перелік було затверджено, але вже пізніше Законом України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів».

Негативний приклад

Закон України «Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів», яким передбачено скасування пільг щодо сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів при ввезенні на територію України підакцизних товарів. Проте переліку законодавчих актів, які втрачають чинність у зв'язку із цією нормою Закону, не визначено.

До переліку включаються всі акти або їх окремі норми, якими вносилися зміни до законів, що скасовуються. Якщо такі акти були опубліковані у **Відомостях Верховної Ради України**, то зазначаються рік, номер та стаття зазначеного видання.

Закони тимчасового застосування, строк дії яких минув, до переліку не включаються. Якщо віднесення акта до тимчасових викликає сумнів, то такий акт відноситься до тих, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність.

Якщо закон (або його стаття), який визнається таким, що втратив чинність, містить вказівку на додаток, то додаток окремо в переліку не згадується, оскільки він визнається таким, що втратив чинність, разом із нормою, що його затверджує.

У разі потреби визнати таким, що втратив чинність, додаток до закону чи до його окремої частини у переліку наводяться реквізити цього додатку. Наприклад: «Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 додатка № 2, затвердженого Законом України...» (наводиться назва Закону та джерело його опублікування).

У переліку всі законодавчі акти розташовуються в хронологічному порядку за датою їх видання, а також з урахуванням дати їх опублікування у Відомостях Верховної Ради України.

Переліки законів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, готуються як у вигляді цілісного закону, так і у формі додатка до нього (якщо перелік містить багато актів). В останньому випадку в додатку обов'язково зазначається, яким законом він затверджується.

Якщо є доцільність встановлення терміну набрання чинності таким законом,

він, як і аналогічний закон про внесення змін, має складатися з двох розділів: затвердження переліку актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, та термін набрання чинності.

Приклад

Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність, пункту «і» статті 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф»

«Верховна Рада України постановляє:

Визнати таким, що втратив чинність, пункт «і» статті 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 19, ст. 259; 1993 р., № 24, ст. 270; 1996 р., № 41, ст. 192).

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»

Цим Законом визнано таким, що втратив чинність, один окремий пункт Закону «Про Єдиний митний тариф». До речі, на сьогодні втратив чинність і сам Закон «Про Єдиний митний тариф на підставі Кодексу N 4495-VI (4495-17) від 13.03.2012, ВВР,2012, N 44-45, N 46-47, N 48, ст.552 }.

Приклад

Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України»

«Верховна Рада України постановляє:

Визнати такими, що втратили чинність:

- Закон України від 16 січня 2014 року № 721–VII «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 722–VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень під час проведення футбольних матчів» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 723–VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 724–VII «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 725–VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 726–VII «Про внесення зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо відтермінування набрання чинності положеннями пункту 6 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 727–VII «Про внесення зміни до статті 197 Податкового кодексу України щодо звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України природного газу» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 728–VII «Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, то боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів- визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців» («Голос України», 2014 р., № 10);
- Закон України від 16 січня 2014 року № 729–VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму» («Голос України», 2014 р., № 10).

Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування»

Цим Законом було встановлено втрату чинності цілою низкою Законів Про внесення змін до законів, які було ухвалено 16 січня 2014 року в день прийняття так званих «диктаторських» законів.

Приклад

Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів»:
«У зв'язку з прийняттям Закону України «Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів» Верховна Рада України постановляє:

Визнати такими, що втратили чинність з 1 січня 1996 року, законодавчі акти України в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість згідно з переліком, що додається.

ДОДАТОК

до Закону України

«Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів» від 22 грудня 1995 року № 498/95-ВР

ПЕРЕЛІК

законодавчих актів України, що втратили чинність

- Пункт 5 статті 18 Закону України «Про зайнятість населення» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 14, ст. 170) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.
- Частина перша статті 7 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 16, ст. 198; 1992 р., № 13, ст. 177) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.
- Пункт 18 частини першої статті 20, частина друга статті 23, частини перша і друга статті 61 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 13, ст. 178, № 37, ст. 543) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.
- Стаття 21 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 25, ст. 261; 1993 р., № 28, ст. 277) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються...»

В даному випадку наведено приклад, коли перелік законів, що втратили чинність, дається окремим додатком. В заголовку додатку до Закону зазначено реквізити закону, яким цей додаток затверджується.

Приклад

Закон України «Про прокуратуру»: «Розділ XII. Прикінцеві положення
3. Визнати такими, що втратили чинність із набранням чинності цим Законом:

- Закон України “Про прокуратуру” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 53, ст. 793, № 50, ст. 474; 1995 р., № 11, ст. 71, № 34, ст. 268; 2001 р., № 9, ст. 38, № 44, ст. 233; 2002 р., № 17, ст. 117, ст. 125; 2003 р., № 29, ст. 233, № 30, ст. 247; 2004 р., № 8, ст. 66; 2005 р., № 2, ст. 32, № 6, ст. 132, № 11, ст. 198; 2006 р., № 1, ст. 18, № 19-20, ст. 156; 2007 р., № 7-8, ст. 66, № 33, ст. 442; 2008 р., №№ 5-8, ст. 78, № 48, ст. 357; 2010 р., № 37, ст. 497, №№ 41-45, ст. 529; 2011 р., № 23, ст. 160, № 30, ст. 279; 2012 р., № 12-13, ст. 82; 2013 р., № 14, ст. 89, № 21, ст. 208, № 37, ст. 490, № 39, ст. 517; 2014 р., № 11, ст. 132, № 17, ст. 593, № 20-21, ст. 745, № 22, ст. 816; із змінами, внесеними Законом України від 14 серпня 2014 року № 1642–VII), крім пункту 8 частини першої статті 15, частини четвертої статті 16, абзацу першого частини другої статті 462, статті 47, частини першої статті 49, частини п’ятої статті 50, частин третьої, четвертої, шостої та одинадцятої статті 501, частини третьої статті 512, статті 53 щодо класних чинів;
- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» та Кримінально-процесуального кодексу України» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 22, ст. 229);
- Постанову Верховної Ради України від 5 листопада 1991 року “Про введення в дію Закону України “Про прокуратуру” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 53, ст. 794);
- Постанову Верховної Ради України від 6 листопада 1991 року “Про затвердження структури Генеральної прокуратури України” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 4, ст. 16; 1993 р., № 49, ст. 466)”

Тут власне в основному законі, який прийнято, в одному із пунктів Прикінцевих положень до закону дається перелік різних актів Верховної Ради України, яких визнано такими, що втратили чинність із набранням чинності основним Законом.

V. Вимоги до проектів постанов Верховної Ради України

Парламент відповідно до своїх повноважень приймає постанови з питань здійснення організаційної, контрольної та інших функцій у відповідності до Регламенту Верховної Ради України. Насамперед слід відзначити постанови, які приймаються при здійсненні законодавчої процедури. Такі постанови приймаються при розгляді законопроектів у першому та наступних читаннях.

Негативний приклад

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення проведення мобілізації та гарантій громадянам, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації»:

«Верховна Рада України постановляє :

- Прийняти за основу проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення проведення мобілізації та гарантій громадянам, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації (реєстр. № 4710), поданий народним депутатом України Сиротюком Ю.М.
- Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні»

Частиною першою статті 114 Регламенту Верховної Ради України встановлено перелік можливих рішень парламенту за результатами розгляду законопроектів, серед яких у пункті 1 передбачається прийняття законопроектів «за основу з дорученням комітету підготувати його до другого читання» і саме такий текст і має бути в частині першій Постанови. Доручення комітету доопрацювати законопроект виглядає зайвим, адже в попередньому реченні наведених рекомендацій вказано, як має виглядати це доручення.

Взагалі треба сказати, що в регламенті варто було в пункті 1 цієї частини статті 114 обмежити формулювання рішення лише прийняттям проекту

закону за основу. Зате частину другу статті можна було б викласти більш технологічно:

«2. Верховна Рада після прийняття законопроекту за основу може прийняти рішення про прийняття законопроекту в цілому, за умови дотримання вимог цього Регламенту (частина четверта статті 102). Якщо таке рішення не підтримано необхідною кількістю голосів народних депутатів, то до протоколу пленарного засідання заноситься доручення комітету підготувати законопроект до другого читання».

Приклад

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про запобігання корупції»:

«Верховна Рада України постановляє :

- Прийняти за основу проект Закону України про запобігання корупції (реєстр. № 5113), поданий Кабінетом Міністрів України.
- Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією доопрацювати за скороченою процедурою зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні»

Як і в попередньому прикладі частину першу слід після слів «Кабінетом Міністрів України» доповнити таким текстом: «з дорученням комітету підготувати його до другого читання».

Частина друга є помилковою, адже доручення головному комітету доопрацювати законопроект дається лише в разі підготовки його до повторного першого читання, в нашому ж випадку парламент вже проголосував за прийняття проекту закону в першому читанні.

Негативний приклад

Постанова Верховної Ради України «Про повернення на доопрацювання проекту Закону України про службу в органах місцевого самоврядування»: «Верховна Рада України постановляє:

- Проект Закону України про службу в органах місцевого самоврядування (реєстр. № 9673), поданий Кабінетом Міністрів України, повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання»

У Постанові зазначається, що парламент постановив у відповідності до положення пункту 3 частини першої статті 114 Регламенту направити суб'єкту законодавчої ініціативи на доопрацювання певний проект закону, поданий Кабінетом Міністрів України. На жаль в Постанові не вказано, що законопроект повертається для підготовки до повторного першого читання, як того вимагає норма Регламенту, реквізити якої вказано вище.

Приклад

Постанова Верховної Ради України «Про направлення на доопрацювання проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо соціальних гарантій педагогічним, медичним і фармацевтичним працівникам, які працюють у сільській місцевості»:
«Верховна Рада України постановляє:

- Проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо соціальних гарантій педагогічним, медичним і фармацевтичним працівникам, які працюють у сільській місцевості (реєстр. № 1061), поданий народними депутатами України Симоненком П.М., Гордієнком С.В., Герасимчуком М.І., Бабич В.В., повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання»

Зміст цього прикладу тотожній попередньому, але в даному випадку мова йде про повернення на доопрацювання суб'єкту законодавчої ініціативи законопроекту, поданого групою народних депутатів.

Приклад

«Постанова Верховної Ради України «Про направлення на доопрацювання Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців»
«Верховна Рада України постановляє:

- Доручити Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики доопрацювати Закон України “Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців” (реєстр. № 2398), повернутий із пропозиціями Президента України, з урахуванням пропозицій Президента України та інших суб'єктів права законодавчої ініціативи і повторно внести його на розгляд Верховної Ради України»

Ця Постанова підготована у відповідності до положень статей 122 та 123 Регламенту ВРУ.

Приклад

«Відповідно до частини другої статті 48, частини другої статті 95 Регламенту Верховної Ради України Верховна Рада України постановляє:

- Зняти з розгляду проект Закону України про державне регулювання в енергетиці України (реєстр. № 0889), поданий народними депутатами України Бронніковим В.К., Ключевим А.П., Мартиненком М.В., Тулубом С.Б., як такий, що втратив актуальність.

Постанова Верховної Ради України «Про зняття з розгляду проекту Закону України про державне регулювання в енергетиці України»: в цій Постанові даються реквізити норм Регламенту, якими керувалися при знятті з розгляду певного проекту закону. Треба констатувати, що на жаль такі посилання були відсутні в попередніх прикладах.

Приклад

- Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України від 7 лютого 2007 року № 607-V «Про прийняття за основу проекту Закону України про державне регулювання в енергетиці України»;
- Постанова Верховної Ради України «Про направлення на повторне друге читання проекту Кодексу цивільного захисту України»: «Верховна Рада України постановляє : Проект Кодексу цивільного захисту України (реєстр. № 10294), поданий Кабінетом Міністрів України, повернути Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи для доопрацювання та внесення на повторне друге читання».

Слід також враховувати, що за загальним правилом постанови Верховної Ради України не повинні містити правових норм. У разі якщо постанова містить хоча б одну правову норму, слід зазначати порядок набрання нею чинності після її офіційного оприлюднення.

VI. Супровідні матеріали, що подаються із законо- проектами

Статтю 91 Регламенту Верховної Ради України встановлено, що законопроект вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді України прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою.

Пояснювальна записка має містити:

обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, мети, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;

обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;

зазначення того, що реалізація законопроекту впливає чи не впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів. У разі внесення законопроекту, реалізація якого впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів, до нього додаються фінансово-економічне обґрунтування (розрахунок розміру витрат) та пропозиція щодо покриття цих витрат;

інформацію про необхідність проведення референдуму (у разі внесення законопроекту, остаточне прийняття рішення щодо якого можливе лише за результатами референдуму);

інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

Частиною сьомою цієї статті передбачається, що «до законопроекту про внесення змін до законів додається порівняльна таблиця, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін». Порівняльна таблиця додається також і до цілісного законопроекту, якщо його прикінцеві положення містять приписи щодо внесення змін до інших законів.

Треба зазначити, що відсутність у нормативних документах чітких правил, за якими повинні формуватися порівняльні таблиці до законів про внесення

змін до первинних законів, призвела до певного розмаїття в підходах до формування таких таблиць. Так, наприклад, порівняльна таблиця до одного із законопроектів, зареєстрованих під час роботи восьмої сесії Верховної Ради восьмого скликання, мала такий вигляд:

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

Про внесення змін до Прикінцевих положень Закону України Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб

№	Редакція законопроекту, прийнята в першому читанні	Пропозиції до законопроекту
1.	<p>II. Прикінцеві положення</p> <p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування, подають у встановленому Законом України "Про запобігання корупції" порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2018 році за період з дня набрання чинності цим Законом до 31 грудня 2017 року.</p> <p>3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.</p>	<p>II. Прикінцеві положення</p> <p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування, за винятком осіб, вказаних в абзаці 2 та 3 цього пункту нижче, подають у встановленому Законом України "Про запобігання корупції" порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2018 році за період з дня набрання чинності цим Законом до 31 грудня 2017 року.</p> <p>Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування та перераховано в абзаці 4 пункту 2 частини 1 розділу I, подають у встановленому Законом України "Про запобігання корупції"</p>

№	Редакція законопроекту, прийнята в першому читанні	Пропозиції до законопроекту
	<p>4. Національному агентству з питань запобігання корупції у двотижневий строк привести свої рішення у відповідність із цим Законом та здійснити інші заходи, що впливають із цього Закону.</p> <p>5. Особи, які звільнилися або звільняються згідно з цим Законом від виконання обов'язку подати відповідну декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларацію, що охоплює період до набрання чинності цим Законом, не подають та до відповідальності не притягуються.</p> <p>6. Розділ XIII "Прикінцеві положення" доповнити пунктом 5-1 такого змісту:</p> <p>"5-1. Продовжити до 1 травня 2017 року строк подання щорічної декларації для осіб, які відповідно до цього Закону подають таку декларацію вперше".</p>	<p>порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2019 році за період з 1 січня 2018 року до 31 грудня 2018 року.</p> <p>Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування та перераховано в абзаці з 8 по 11 включно пункту 2 частини 1 розділу I, подають у встановленому Законом України "Про запобігання корупції" порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2019 році за період з 1 січня 2018 до 31 грудня 2018 року.</p> <p>3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.</p> <p>4. Національному агентству з питань запобігання корупції у двотижневий строк привести свої рішення у відповідність із цим Законом та здійснити інші заходи, що впливають із цього Закону.</p>

№	Редакція законопроекту, прийнята в першому читанні	Пропозиції до законопроекту
		<p>5. Особи, які звільнилися або звільняються згідно з цим Законом від виконання обов'язку подати відповідну декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларацію, що охоплює період до набрання чинності цим Законом, не подають та до відповідальності не притягуються.</p> <p>6. Розділ XIII "Прикінцеві положення" доповнити пунктом 5-1 такого змісту:</p> <p>"5-1. Продовжити до 1 травня 2017 року строк подання щорічної декларації для осіб, які відповідно до цього Закону подають таку декларацію вперше".»</p>

Таблиця складається з двох колонок, першій з яких автори дали назву «Редакція законопроекту, прийнята в першому читанні». Така назва свідчить, що вони не роздумуючи взяли її із порівняльної таблиці якогось іншого законопроекту, що була підготована.

Назва другої колонки також не відповідає її змісту, адже в дійсності в ній розміщені не пропозиції до законопроекту, а власне нова редакція цієї частини законопроекту вже з урахуванням самих пропозицій. Недоліком формування таблиці є також те, що частини статей двох редакцій з однаковими номерами не розташовані одне проти одного, що утруднює читання, а відповідно і розуміння нової редакції законопроекту.

Автори альтернативного до цього законопроекту де в чому врахували недоліки основного законопроекту, але теж використали двоколонкову схему таблиці. Надаємо вигляд частини порівняльної таблиці альтернативного законопроекту:

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону про внесення змін до розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» (щодо відтермінування заходів фінансового контролю для окремих суб'єктів декларування)

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб»	
II. Прикінцеві положення	II. Прикінцеві положення
<p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування, подають у встановленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2018 році за період з дня набрання чинності цим Законом до 31 грудня 2017 року.</p>	<p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Особи, яких цим Законом віднесено до суб'єктів декларування, крім осіб, визначених у пункті 5 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», подають у встановленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 2018 році за період з дня набрання чинності цим Законом до 31 грудня 2017 року.</p> <p>Визначені у пункті 5 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» особи подають у встановленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку першу декларацію особи, уповноваженої на виконання</p>

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб»	
II. Прикінцеві положення	II. Прикінцеві положення
<p>3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.</p> <p>4. Національному агентству з питань запобігання корупції у двотижневий строк привести свої рішення у відповідність із цим Законом та здійснити інші заходи, що впливають із цього Закону.</p> <p>5. Особи, які звільнилися або звільняються згідно з цим Законом від виконання обов'язку подати відповідну декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларацію, що охоплює період до набрання чинності цим Законом, не подають та до відповідальності не притягаються.</p>	<p>функцій держави або місцевого самоврядування, до 1 липня 2018 року за період з дня набрання чинності цим Законом до 31 грудня 2017 року.</p> <p>3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.</p> <p>4. Національному агентству з питань запобігання корупції у двотижневий строк привести свої рішення у відповідність із цим Законом та здійснити інші заходи, що впливають із цього Закону.</p> <p>5. Особи, які звільнилися або звільняються згідно з цим Законом від виконання обов'язку подати відповідну декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларацію, що охоплює період до набрання чинності цим Законом, не подають та до відповідальності не притягаються.</p>

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб»	
II. Прикінцеві положення	II. Прикінцеві положення
<p>6. Розділ XIII «Прикінцеві положення» доповнити пунктом 5-1 такого змісту:</p> <p>«5-1. Продовжити до 1 травня 2017 року строк подання щорічної декларації для осіб, які відповідно до цього Закону подають таку декларацію вперше». ...</p>	<p>6. Розділ XIII «Прикінцеві положення» доповнити пунктом 5-1 такого змісту:</p> <p>«5-1. Продовжити до 1 травня 2017 року строк подання щорічної декларації для осіб, які відповідно до цього Закону подають таку декларацію вперше».</p>

Проте все ж таки оптимальним для роботи слід вважати таблицю, яка налічує три колонки. Вони повинні бути такого змісту:

1. редакція відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону, до яких пропонується внести зміни;
2. пропозиції про зміни до структурних одиниць законопроекту, які розміщуються на одному рівні з відповідними статтями, частинами, пунктами тощо законопроекту;
3. остаточна редакція тексту змінених структурних одиниць законопроекту, які також розміщуються на одному рівні із відповідними структурними одиницями чинної редакції закону.

Для наочності наведемо фрагмент порівняльної таблиці до законопроекту № 5522 про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України, який підготовано відповідно до наведених перед цим правил:

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України

Чинна редакція	Пропозиція	Нова редакція з урахуванням пропозицій
Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України “Про Регламент Верховної Ради України” (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 16-17, ст. 134 зі змінами)		
<p>Стаття 1. Правові засади роботи Верховної Ради України</p> <p>1. Порядок роботи Верховної Ради України (далі - Верховна Рада), її органів та посадових осіб, засади формування, організації діяльності та припинення діяльності депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді встановлюються Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України (далі - Регламент) та законами України “Про комітети Верховної Ради України”, “Про статус народного депутата України”, про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України.</p>	<p>У частині першій статті 1 після слів «депутатських фракцій (депутатських груп)» додати слова «, коаліції депутатських фракцій»</p>	<p>Стаття 1. Правові засади роботи Верховної Ради України</p> <p>1. Порядок роботи Верховної Ради України (далі - Верховна Рада), її органів та посадових осіб, засади формування, організації діяльності та припинення діяльності депутатських фракцій (депутатських груп), коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді встановлюються Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України (далі - Регламент) та законами України “Про комітети Верховної Ради України”, “Про статус народного депутата України”, про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України.</p>

Чинна редакція	Пропозиція	Нова редакція з урахуванням пропозицій
Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України “Про Регламент Верховної Ради України” (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 16-17, ст. 134 зі змінами)		
<p>Стаття 7. Забезпечення діяльності Верховної Ради</p> <p>1. Організаційне, правове, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Верховної Ради, її органів, народних депутатів, депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді здійснює Апарат Верховної Ради.</p>	<p>У частині першій статті 7 після слів «депутатських фракцій (депутатських груп)» додати слова «, коаліції депутатських фракцій»</p>	<p>Стаття 7. Забезпечення діяльності Верховної Ради</p> <p>1. Організаційне, правове, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Верховної Ради, її органів, народних депутатів, депутатських фракцій (депутатських груп), коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді здійснює Апарат Верховної Ради.</p>
<p>Стаття 16. Послідовність розгляду питань на першій сесії новообраної Верховної Ради</p> <p>1. На пленарних засіданнях першої сесії новообраної Верховної Ради питання розглядаються в такій послідовності:</p>	<p>Частину першу статті 16 викласти у такій редакції:</p> <p>«1. На пленарних засіданнях першої сесії новообраної Верховної Ради питання розглядаються в такій послідовності:</p>	<p>Стаття 16.</p> <p>Послідовність розгляду питань на першій сесії новообраної Верховної Ради</p> <p>1. На пленарних засіданнях першої сесії новообраної Верховної Ради питання розглядаються в такій послідовності:</p>

Чинна редакція	Пропозиція	Нова редакція з урахуванням пропозицій
<p>1) формування Тимчасової президії першої сесії;</p> <p>2) формування та реєстрація депутатських фракцій (депутатських груп);</p> <p>3) доповідь Голови Верховної Ради України попереднього скликання про стан законодавчої роботи в парламенті;</p> <p>4) обрання Лічильної комісії;</p> <p>5) обрання Голови Верховної Ради України;</p>	<p>1) формування Тимчасової президії першої сесії;</p> <p>2) оголошення Прем'єр-міністром України чи особою, яка виконує обов'язки Прем'єр-міністра України, про складення повноважень Кабінету Міністрів України перед новообраною Верховною Радою;</p> <p>3) обрання Лічильної комісії;</p> <p>4) заслуховування позачергового послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;</p> <p>5) доповідь Голови Верховної Ради України попереднього скликання про стан законодавчої роботи;</p>	<p>1) формування Тимчасової президії першої сесії;</p> <p>2) оголошення Прем'єр-міністром України чи особою, яка виконує обов'язки Прем'єр-міністра України, про складення повноважень Кабінету Міністрів України перед новообраною Верховною Радою;</p> <p>3) обрання Лічильної комісії;</p> <p>4) заслуховування позачергового послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;</p> <p>5) доповідь Голови Верховної Ради України попереднього скликання про стан законодавчої роботи;</p>

Чинна редакція	Пропозиція	Нова редакція з урахуванням пропозицій
<p>6) обрання Першого заступника та заступника Голови Верховної Ради України;</p> <p>7) заслуховування позачергового послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;</p> <p>...</p>	<p>6) заслуховування доповіді Підготовчої депутатської групи, запитання доповідачу і відповіді на них;</p> <p>7) про перелік комітетів та предмети їх відання;</p> <p>...</p>	<p>6) заслуховування доповіді Підготовчої депутатської групи, запитання доповідачу і відповіді на них;</p> <p>7) про перелік комітетів та предмети їх відання;</p> <p>...»</p>

Якщо законопроект вноситься за погодженням з відповідними органами виконавчої чи судової влади, до нього повинно додаватися таке погодження.

Методичні рекомендації підготовлено Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України за участі Програми USAID РАДА. Відповідальні за підготовку рекомендацій – Заступник Керівника Апарату Верховної Ради України - керівник Головного юридичного управління Теплюк М.О., старший консультант Програми USAID РАДА, народний депутат України першого скликання Крижанівський В.П., та старший асистент-дослідник Програми USAID РАДА з питань парламентської реформи Гурківська А.І.